

MIRZO ULUG‘BEK OBRAZI – YUQORI INSONIYAT QADRIYATLARI RAMZI SIFATIDA

Eshpo‘Latov Behzod Nodir o‘g‘li

Transport Tizimlari Boshqararuvi

FAKULTETI, behzodeshpolatov47@gmail.com

Annotation: *The tragedy “Mirzo Ulugbek” is dedicated to the restoration of the historical truth of the distant past in a vivid artistic form: the just king and the great astronomer, the scientist Ulugbek’s life and work with all its complexities: contradictions, conflicts..This article deals with the noble qualities, originality and artistic skill embodied in the image of the king and the scholar.*

Keywords: *Tragedy, historical tragedy, artistic skill, just ruler, disaster, character, intelligence.*

Annotatsiya: *“Mirzo Ulug‘bek” tragediyasi adolatli shoh va buyuk falakiyot ilmi sohibi, olim Ulug‘bek hayoti va faoliyatini barcha murakkab tomonlari bilan: ziddiyatli, to‘qnashuvlar asnosida, uzoq o‘tmishdagi tarixiy haqiqatni yoqqol badiiy shaklda qaytatiklashga bag‘ishlangan. Ushbu maqolada shoh va olimning obraji tasvirida muzassam bo‘lgan ezgu hislatlar, o‘ziga xoslik va badiiy mahorati xususida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *Tragediya, tarixiy fojia, badiiy mahorat, adolatli hukmdor, falakiyot, xarakter, aql-zakovat.*

Kirish

Maqsud Shayxzodaning tarixiy-biografik janrda yaratilgan, besh pardali “Mirzo Ulug‘bek” tarixiy fojiasi 20-asr o‘zbek adabiyoti tarixida alohida o‘rin tutadi. Ijodkor buyuk alloma hayoti qirralarini ochib berar ekan, Ulug‘bekning shaxsiy fazilatlarini: aql-zakovati, donoligi va xalq uchun buyuk xizmatlarini o‘sha davrdagi jaholat, adovat, tengsizlik botqog‘iga botgan jamiyat o‘rtasidagi kurash bilan birga yoritib berishga harakat qilgan. Asar nihoyatda yuksak darajada mahorat bilan yozilgan. “Undagi tasvirlangan hayot dramatzimi jihatidan eng mashhur tragediyalardagidan zarracha kam emas, asardagi yetakchi xarakterlar har jihatdan barkamol, qahramonlarning gaplarini aytmayisizmi - aksariyati purma’no, hikmatga boy. Albatta, hayotda Mirzo Ulug‘bek chinakamiga donishmand odam o‘tgan bo‘lsa kerak – Shayxzoda asarni yozish jarayonida shu darajaga ko‘tarila olgan, uning qiyofasiga kirib turib, ichki dunyosini tugal o‘zlashtirib turib qalam tebratgan... “Mirzo Ulug‘bek” dramasini hech ikkilanmagan holda jahon adabiyotining eng yorqin namunalari bilan bir qatorda qo‘ysa bo‘ladi” Mirzo Ulug‘bek, o‘zining ilm-fan, madaniyat va insoniyat qadriyatlariga bo‘lgan katta hissa qo‘shganligi bilan nafaqat o‘z davrida, balki bugungi kunda ham katta e‘tirofga sazovor. Ulug‘bek nafaqat hukmdor, balki ulkan astronom, matematik va olim sifatida tarix sahifalarida o‘zining yorqin izini qoldirgan. Uning insoniyat qadriyatlarini targ‘ib

qilishdagi roli va ilmiy-ijtimoiy ahamiyati, bugungi kunda uni yuqori insoniyat qadriyatlari ramzi sifatida tan olishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy Qism

Mirzo Ulug'bekning ilm-fan va madaniyatga bo'lgan qiziqishi, uning ijtimoiy va siyosiy faoliyatini kengaytirgan. U ilmiy va madaniy o'zgarishlar olib kelish maqsadida o'z vaqtida Samarkandda Ulug'bek Observatoriyasini tashkil etdi. Bu joyda yuzlab ilmiy ishlar amalga oshirilgan, ulug' astronomik kuzatuvlar olib borilgan. Ulug'bekning "Zij-i-Sultoni" deb atalgan asari o'sha davrning eng mukammal astronomik jadvaliga aylandi.

Mirzo Ulug'bekning ilmga bo'lgan sadoqati, uning ijtimoiy mas'uliyatini oshirdi. U ilmiy izlanishlar, yangi g'oyalar va adabiy rivojlanish uchun qulay sharoit yaratdi. Ulug'bekning ilm-fanga bo'lgan e'tibori nafaqat astronomiyani, balki matematikani ham rivojlantirishga yordam berdi. Shu bilan birga, u o'z davrida boshqa mamlakatlardan kelgan olimlarni ham o'zining ilmiy markazida birlashtirib, bilimlarni zamonaviy taraqqiyotga yetkazishga harakat qildi.

Ulug'bekning insoniyat qadriyatlari bilan bog'liq yana bir jihati – u o'zining hukmronligi davomida ilm va madaniyatni, xususan, inson huquqlarini va erkin fikrlarni himoya qilishga alohida e'tibor berdi. U o'z davlatining aholisiga bilim olish imkoniyatlarini yaratdi va har bir kishining erkin fikr va mulk huquqlarini qadrladi. Bu esa uni zamonaviy humanizmning timsoliga aylantirdi.

Dramada Ulug'bek olim sifatida olam va koinot hodisalarining bilimdoni, ilm-fan, xususan, astronomiya sohasida buyuk kashfiyotlar egasi, ota sifatida keng mulohazali, sabr-bardoshli, oilasi, farzandlari uchun jonkuyar va mehribon, kezi kelganda talabchan va qattiqqo'l inson sifatida gavdalanadi. Dramani o'qir ekansiz, qarshingizda ilmni hamma narsadan ko'ra ustun biladigan, qadrlaydigan, adabiyot va san'at ahliga cheksiz hurmat bilan qaraydigan, shogirdlariga beminnat falakiyot sirlarini o'rganishda yo'l ko'rsatuvchi olim, ustoz qiyofasi namoyon bo'ladi. Asarning bir o'rnida Ulug'bek tilidan aytilgan mana bu so'zlar turli davralarda shogirdlari, ilmu tolib ahliga munosabati, uning sermulohazali, dono inson bo'lganligini yaqqol ko'rsatib turadi :

Toki, hech kim o'sha yerga bosib kirmagay!

Chunki, biling, Ulug'bekning madrasasida

O'qiyotgan talabaning hammasini ham

Men olganman himoyamga. Bari shogirdim

Ulug'bek ilm-ma'rifat homiysi, u ilm-ma'rifat orqali jamiyatdagi tengsizlik va jaholatga barham berish, mamlakatda adolat o'rnatish, xalqni azob-uqubat botqog'idan olib chiqish niyatida edi. Ulug'bekning insoniyat qadriyatlariga bo'lgan e'tibori, uning siyosiy va ijtimoiy faoliyatida ham aks etdi. U adolat va ilmni qadrlab, o'zining hukmronligi davomida ko'plab ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatladi. Bu uning tarixiy shaxs sifatida yuqori insoniyat qadriyatlarini targ'ib qilishdagi rolini yanada kuchaytirdi. Ulug'bekning ijtimoiy siyosatidagi muhim jihatlardan biri – inson huquqlari va erkin fikrlarni himoya qilishga bo'lgan e'tibori edi. U ilm-fan va madaniyatga bo'lgan

qiziqishni butun davlati va jamiyatida targ'ib qildi, bu esa uning hukmdorlik faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini oshirdi.

Maqsud Shayxzoda dramaga olib kirgan har bir obrazi, xoh u tarixiy shaxs bo'lsin, xoh to'qima obraz bundan qat'iy nazar ma'lum bir maqsad uchun harakatga keltiradi, bu esa asarning haqqoniyligi va ta'sirchanligini oshirib, Ulug'bek shaxsining ma'lum bir qirrasini yaqqol ochib berishga, xarakterini gavdalantirishga xizmat qiladi:

Piri Zindoniy

Eshitganman, o'taketganfozilekansiz,

Ammoaslishoho'g'lisiz, shuuchunhardam

Ko'zingizniqamashtirartojyaltirog'i.

Ulug'bek

Kimbiladi, bo'lmasaydimshuzamonada

Budavlatningboshidamen, nelarbo'lardi!

Balki, diyorzulmatlargacho'kibqulardi.

Ammobiling, gapimxolis, PiriZindoniy,

Faqattojningmehriemasshuandishalar.

Menshohliknima'rifatgaqildimdastyor

Olimlardan biri Aziz Qayumov shoir haqidagi xotiralarida bunday yozgan: "Shayxzodaning "MirzoUlug'bek" ustida qanchalik ilhomli mehnat bilan bandekanlarinishundashaxsantasavvurqilganedim. Tahsinlar bo'lsin ustoz ijodkorga, Shayxzodagaki, uningsamaralimehnatiningmahsulio'laroq, hamsahnada, hamekrandaulug'olim, mutafakkir Mirzo Ulug'bek siymosi jonlandi, olimning samolar sirini ochgan xizmatlari va foje qismati millionlab odamlar qalbiga bori betadi"

Xulosa

Mirzo Ulug'bekning merosi, faqat astronomiya va matematika sohasidagi yuksak yutuqlari bilan cheklanib qolmasdan, ayni paytda u o'z davrida insoniyat qadriyatlarini rivojlantirishga ulkan hissa qo'shgan olim va hukmdor sifatida tarixda o'chmas iz qoldirdi. Uning ilm-fanga bo'lgan yuksak e'tibori, insonlarning erkin fikrlash imkoniyatlarini targ'ib qilishi va madaniyatga bo'lgan hissasi, uni haqiqatan ham yuqori insoniyat qadriyatlari ramzi sifatida tan olishga asos bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun Mirzo Ulug'bekni nafaqat o'z davrining, balki umuman insoniyatning yuksak qadriyatlarini ulug'lovchi ramz sifatida qadrlash kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shukurov, A. *Maqsud Shayxzoda: Hayot va ijod yo'li*. Toshkent: Fan nashriyoti, 1978.
2. Mirzaeva, S. *O'zbek va ozarbayjon adabiy aloqalari tarixi*. Baku: Elm nashriyoti, 1985.
3. Karimov, O. *Shayxzodaning ijodiy merosi va madaniyatlar uyg'unligi*. Toshkent: Ma'naviyat, 2002.
4. Shayxzoda, M. *Saylanma asarlar*. Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 1965.
5. Vohidov, R. *O'zbek va ozarbayjon adabiyotida madaniy aloqalar*. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2010.

